

УДК 346

DOI 10.31732/2708-339X-2023-10-120-130

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Григорчук М.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: GrigorchukMV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0523-030X>

Микитин Р.С.,

аспірант юридичного факультету
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: mykutytnrs@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2610-8269>

MEDIATION AS A WAY OF RESOLVING ECONOMIC DISPUTES UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

Hryhorchuk M.V.,

*Ph.D. in Law, Associate Professor of Department of State and Legal Disciplines, "KROK" University,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113*

e-mail: GrigorchukMV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0523-030X>

Mykutytn R.S.,

*PhD student Faculty of Law of «KROK» University,
Kyiv, Tabirna St, 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: mykutytnrs@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2610-8269>*

Анотація. В публікації висвітлено стан медіації в Україні в умовах воєнного стану, проаналізовано основні положення Закону України «Про медіацію», вказано на основні причини, які гальмують процес розвитку медіаційних процедур. Стаття сфокусована на тих перевагах медіації, які є найбільш ефективними в умовах воєнного стану. В публікації окреслено основні недоліки чинного законодавства, яке регулює процедуру медіації, та запропоновано можливі шляхи їх вирішення. Публікація демонструє порівняльний аналіз розвитку медіації в інших країнах світу відносно України, де показано яким чином інші держави досягли популяризації позасудових форм врегулювання господарських спорів. Ще до початку повномасштабної війни з російською федерацією в Україні вже була нагальною необхідність вирішення проблеми перевантаження судової системи. Війна ж виступила певним тригером, який остаточно підтвердив серед прогресивних політиків та юристів-науковців розуміння того, що впровадження альтернативних способів врегулювання спорів має бути реалізовано вже

найближчим часом. В іншому випадку, масове невирішення спорів в судах може перерости в стан повної недовіри бізнесу до судової системи як до неспроможної виконувати покладені на неї функції. Ці загрози особливо підсилюються новими корупційними скандалами, пов'язаними з розслідуваннями Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) у Верховному Суді. Така ситуація є загрозовою для інвестиційного клімату в країні, зважаючи на необхідність глобальної післявоєнної відбудови зруйнованої інфраструктури, заводів, фабрик, енергетичних об'єктів, закладів охорони здоров'я, освіти, житла. Ближчими роками Україна потребуватиме значних фінансових інвестицій в економіку країни ззовні від дружніх країн. Тому державна система повинна надавати країнам-донорам розуміння того, що їхні інвестиції є захищеними. Запорукою цьому є якісна та ефективна робота системи судочинства, тому питання розвантаження судів є надважливим завданням в післявоєнних умовах і під час воєнного стану, адже економіка країни продовжує функціонувати в складних умовах. Нарощення штату суддів та арифметичне збільшення кількості судових установ не врегулює проблему перевантаження судової системи. Для вирішення цього завдання потрібне поступове системне впровадження альтернативних способів вирішення господарських спорів (медіації, переговорів). Дана публікація демонструє те, наскільки ефективними можуть бути позасудові способи вирішення спорів в умовах воєнного стану в порівнянні з класичним судовим захистом прав та інтересів господарюючих суб'єктів. Показовими є приклади успішності медіації в таких країнах як: США, Великобританія, Австралія, Канада, Нова Зеландія, де позасудові форми врегулювання господарських спорів є реальними конкурентами юрисдикційним формам і не поступаються їм в ефективності.

Ключові слова: воєнний стан, альтернативні, позасудові, господарські спори, медіація, господарські конфлікти, досудове вирішення господарських спорів.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 15.

Abstract. The article highlights the state of mediation in Ukraine under the conditions of martial law, analyzes the main provisions of the Law of Ukraine «On Mediation», points out the main reasons that inhibit the development of mediation procedures. The article focuses on those benefits of mediation that are most effective in conditions of martial law. The publication outlines the main drawbacks of the current legislation, which regulates the mediation procedure, and suggests possible ways to solve them. The article demonstrates a comparative analysis of the development of mediation in other countries of the world comparing to Ukraine, which shows how other states have achieved the popularization of out-of-court forms of economic disputes resolutions. Even before the start of a full-scale war with the Russian Federation, there was already an urgent need to solve the problem of overloading the judicial system in Ukraine. The war acted as a certain trigger, which finally confirmed among progressive politicians and legal scholars the understanding that the introduction of alternative methods of disputes resolution should be implemented in the nearest future. Otherwise, massive non-resolution of disputes in the courts can turn into a complete mistrust of the business towards the judicial system as the one, which is incapable of performing the functions assigned to it. These threats are especially strengthened by new corruption scandals related to the investigations of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU) in the Supreme Court of Ukraine. Such a situation is threatening for the investment climate in the country, taking into account the need for global post-war reconstruction of the destroyed infrastructure, plants, factories, energy, healthcare, education facilities, as well as housing. In the coming years, Ukraine will need significant financial investments in the country's economy from friendly countries from abroad. Therefore, the government system must provide donor countries with an understanding that their investments are protected. The key to this is the high-quality and efficient work of the judicial system. Therefore, the issue of relieving the courts is a crucial task in post-war conditions and during martial law, because the country's economy continues to function in difficult conditions. Increasing the number of judges and the arithmetical increase in the number of judicial institutions will not solve the problem of overloading the judicial system. To solve this task, a gradual systematic introduction of alternative ways of economic disputes (mediation, negotiations) resolution is required. This publication demonstrates how effective out-of-court dispute resolution methods can be in martial law conditions compared to the classic judicial protection of the rights and interests of economic entities. Examples of the success of mediation in such countries as the USA, Great Britain, Australia, Canada, and New Zealand are illustrative, where out-of-court forms of economic disputes resolutions are real competitors to jurisdictional forms and are not inferior to them in effectiveness.

Keywords: martial law, alternative, out-of-court, economic disputes, mediation, conflicts, resolution.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, ref.: 15.

Постановка проблеми. Господарські спори є однією з основних перешкод, які впливають на стабільну та якісну роботу бізнесу. Конфлікти здатні зашкодити вже налагодженим

діловим контактам і унеможливити виникнення майбутніх. Глобалізація світової економіки впливає на необхідність швидкого реагування на виникнення конфліктних ситуацій та

спонукає підприємців до пошуку найефективніших способів їх вирішення. Медіація разом з іншими альтернативними неюрисдикційними способами вирішення конфліктів спроможна забезпечити максимально швидке та ефективне вирішення господарських спорів. В Україні медіація на даний час проходить початковий шлях становлення. Серйозною перешкодою та справжнім викликом для її розвитку став воєнний стан, який триває вже другий рік поспіль через повномасштабне військове вторгнення російської федерації на територію України. Вітчизняний бізнес зіштовхнувся з новітнім явищем у своїй історії, адже в країні триває активна фаза повномасштабної війни із застосуванням усіх можливих сучасних систем ведення військових дій. Внаслідок вищенаведеного, мільйони людей тимчасово покинули країну або стали внутрішньо переміщеними особами, ще більше мільйона військовозобов'язаних чоловіків та жінок мобілізовано до збройних сил. Вищенаведені обставини суттєво вплинули на роботу судової системи, окремі суди в перші місяці війни фактично взагалі перестали працювати, а деякі досі працюють з обмеженими можливостями (через проблеми з безперебійним електрозабезпеченням, повітряні тривоги, перебої в транспортному сполученні тощо). Війна вплинула на господарські взаємозв'язки і на здатність якісного врегулювання спорів, які виникають між господарюючими суб'єктами. Медіація спроможна допомогти вирішити цю негативну тенденцію і врегулювати значну кількість господарських конфліктів в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження стали наукові праці таких вчених: А.Й. Француз, І.М. Доляновська, М.В. Григорчук, Р.С. Микитин, Ю.Ю. Марина, О. Спектор,

Я. Любченко, Н.В. Степаненко, Д.І. Піддубний, А.В. Іваниця та ін. Однак, не зважаючи на високий ступінь актуалізації проблематики, пов'язаної з медіацією, питання впровадження медіації саме в якості ефективного способу вирішення господарських конфліктів під час воєнного стану залишається не вирішеним.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Дана стаття є дослідженням медіації з точки зору альтернативного способу вирішення господарських спорів під час дії воєнного стану. Вагому частку наукових досліджень переваг медіації приділено вирішенню сімейних, трудових, цивільних, житлових та інших спорів, проте, практично поза увагою залишаються господарські конфлікти під час воєнного стану.

Таким чином, **метою статті** є науковий аналіз переваг процедури медіації при вирішенні господарських спорів та пошук шляхів удосконалення медіаційних процедур в умовах довготривалого воєнного стану.

Виклад основних положень. Глобалізація економічних зв'язків спонукає вітчизняний бізнес до вибору найефективнішого способу врегулювання конфліктів. Існує два глобальні способи вирішення господарських спорів: судовий та позасудовий (альтернативний). Юрисдикційне вирішення спору є законодавчо регламентованим процесом із чітким нормативним регулюванням всіх його стадій. Поняття позасудового чи альтернативного врегулювання господарського спору є явищем новітнім для України. Період низького ступеня розуміння суті позасудових способів вирішення господарських конфліктів колись відбувався в Сполучених Штатах Америки (США) та в інших економічно високорозвинених країнах. Будь-який конфлікт підприємці там також, як і зараз в Україні, намагалися вирішувати виключно в залі суду, внаслідок чого

суди переважувалися, судові процеси затягувалися, витрати на вирішення спору зростали, а ефективність кінцевого результату знижувалася. Проте цей етап вищезгадані країни пройшли кілька десятиліть тому. Медіація в США практикується вже більше 50 років поспіль. Тепер в економічно високорозвинених країнах позасудове врегулювання спору є реальною альтернативою судовому. Україна ж поки лише переймає світовий досвід та намагається активно впроваджувати в життя позасудові способи вирішення господарських спорів.

На думку А.Й. Француза та Ю.Ю. Марини, в сучасних правових вченнях і досі немає єдиного цілісного підходу до розуміння суті медіації. Саме ж поняття «медіація» походить від латинського «mediare», що означає бути посередником. Медіація – це загальноживаний міжнародний термін, який відповідає українському терміну «посередництво» [1].

Д.І. Піддубний вказує на те, що в основі медіації лежить пошук взаємовигідного виробленого сторонами власного рішення в спорі, що сприяє підвищенню рівня добровільного виконання досягнутих у ході медіаційної бесіди домовленостей без застосування примусового виконання [2].

І.М. Доляновська доводить те, що термін «медіація» має англійське походження і відштовхується від слова «mediation», що в перекладі означає «посередництво, примирення». Інакше кажучи, процес врегулювання або вирішення конфліктної ситуації між сторонами. І ще медіація є частиною культури альтернативного вирішення спорів (ABC), знову ж таки англійського походження від аббревіатури ADR – Alternative Dispute Resolution. Крім медіації, процедурами з врегулювання спорів є переговори, арбітраж, примирення, нейтральна оцінка [3].

В.М. Григорчук та Р.С. Микитин сфокусували увагу на тому, що в юридичній практиці медіаційна форма врегулювання для господарських конфліктів не є абсолютно новою для українського бізнесу. До прийняття вищезгаданого закону підприємці доволі часто вирішували конфліктні ситуації шляхом підписання відповідних письмових угод за участю третіх осіб – «гарантів». Але, ця форма вирішення спору не була обрамлена законом, тому, ним не гарантувалася, а «гаранти», своєю чергою, не мали чітких прав та обов'язків, які мають медіатори. Як наслідок – дієвість цього способу вирішення спору була критично низькою [4].

Григорчуком М.В. також зазначено те, що нормативним середовищем для імплементації позитивних інструментів позасудового врегулювання спорів у господарській сфері, у тому числі й у корпоративному секторі економіки, у найбільш широкому розумінні слід вважати положення статті 9 Конституції України, де зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, що суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [5].

Закон України «Про медіацію» був прийнятий в 2021 році, хоча законопроект розроблявся починаючи з 2013 року.

Згідно п.4 ч.1 ст.1 вищезгаданого закону медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторонами за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [6].

Кожна країна проходить свій власний шлях до запровадження

позасудових способів вирішення господарських спорів. Цей шлях певною мірою демонструє наскільки прогресивною є правова думка та наскільки розвинене громадянське суспільство в цих державах. Для країн пострадянського простору такий шлях є важчим та складнішим, тому що радянське минуле спонукає бізнесменів мислити з точки зору державних репресій.

Згідно Академічного словника української мови «Репресія – це захід державного примусу, покарання» [7].

Держава в пострадянських країнах першочергово асоціюється з державним примусом, де превалює думка про те, що суд, який діє від імені держави, має право на свій розсуд вирішити спір між сторонами спору і змусити їх безапеляційно прийняти це рішення до обов'язкового виконання. В іншому випадку до них буде застосовано державне покарання. Проте, всупереч цьому твердженню варто звернути увагу на те, що в російській федерації, де вже більше 20 років немає демократичних виборів вищих органів влади (президента, парламенту), прогресивний закон про медіаційне врегулювання спорів був прийнятий раніше ніж в Україні (в 2010 році). Але, в силу медійної закритості країни-агресора від засобів масової інформації (ЗМІ) цивілізованого світу та тотальної цензури – дослідити наскільки в ній успішно був запроваджений вищезгаданий закон неможливо. Це свідчить про те, що сам факт наявності профільного законодавства в державі не гарантує його ефективного застосування на практиці.

Україна проходить власний шлях до запровадження медіаційних процедур. Розвиток альтернативних способів вирішення спорів було передбачено Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затвердженої Указом Президента

України від 20.05.2015р. № 276, яка прямо визначила пріоритет розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, зокрема, шляхом практичного впровадження інституту медіації і посередництва [8].

Проте, як було відзначено вище, профільний закон про медіацію прийнятий лише наприкінці 2021 року.

Новим глобальним викликом для України, який загрожує збереженню суверенітету держави, стала повномасштабна військова агресія російської федерації в лютому 2022 року. Ця обставина, зокрема, не дала можливості належному розвитку започаткованому інституту медіації. Внаслідок вищенаведеного, економіка країни вже два роки перебуває у воєнному стані, окремі галузі економіки майже повністю зруйновані (важка металургія, туризм і інші), велика кількість ділових стосунків розірвана, морські порти блоковані, повітряне сполучення відсутнє, відбувається системне бомбардування енергетичної та транспортної інфраструктури, курс національної валюти нестабільний, від ракетних обстрілів постійно гинуть мирні жителі, триває загальна мобілізація військовозобов'язаних до збройних сил. Безумовно, що за таких критичних умов фізичного виживання бізнесу говорити про системний розвиток медіації в сфері господарювання неможливо. Тим більше неможливо стовідсотково об'єктивно оцінити практичну ефективність від запровадження вищезгаданого закону для вирішення саме господарських спорів. Проте, навіть за таких несприятливих умов можна констатувати, що інститут медіації в Україні все ж відбувся як вище.

Згідно даних сайту Національної асоціації медіаторів України нині в сфері врегулювання господарських конфліктів свої послуги пропонує біля 100 сертифікованих медіаторів [9].

Можливість отримати необхідну освіту та освоїти професію медіатора на даний час пропонують біля 20 ліцензованих навчальних центрів. Таку статистику надає платформа «Mediation Help» [10].

При цьому слід врахувати те, що близько 20% території держави окуповано, ще більша територія перебуває під постійним або ситуативним ракетним чи артилерійським обстрілом або замінована. Окремі регіони країни стали практично непридатними для нормального проживання і праці, економіка сфокусована на потреби фронту, ряд міст повністю зруйновано (Мар'їнка, Бахмут, Соледар, Ізюм і інші). За таких умов повноцінне функціонування достатньої кількості навчальних центрів для медіаторів є неможливим. Проблема налагодження освіти для медіаторів посилена не лише мобілізацією до збройних сил великої кількості осіб, бажаючих освоїти професію медіатора, але і викладачів цієї галузі.

Лаконічно щодо необхідності і важливості медіації під час війни висловився А. Іваниця, а саме: «В умовах воєнного стану в Україні гостро постає потреба попередження/запобігання/нівелювання конфліктних ситуацій» [11].

Окремою проблемою є відсутність повноцінної практики медіаторів в умовах воєнного стану і неможливість апробації недоліків профільного закону про медіацію. Наслідком цього є відсутність законодавчих ініціатив щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про медіацію» з метою його вдосконалення.

Проте, навіть за таких умов, можна окреслити певні практичні недоліки вищезгаданого закону. Значна кількість вчених погоджується з тим, що він є рамковим і потребує суттєвого доповнення новими розділами та статтями. Найбільш проблемним вищезгаданий закон є в частині

регулювання процесу виконання рішень, досягнутих за результатами медіації. Прослідковується недостатня відповідальність за невиконання рішень, прийнятих на підставі процедури медіації та фактична відсутність у законі механізму виконання таких рішень.

Окремою проблемою є відсутність у законі встановленої відповідальності медіатора за безпідставну відмову від подальшого супроводу медіаційного процесу, в якому він вже задіяний. Згідно п.5 ч.1 ст.11 Закону України «Про медіацію» медіатор має право відмовитися від медіації. Таким чином, медіатор в будь-який момент може безперешкодно, не пояснюючи причин, припинити свою роботу і залишити клієнта наодинці в стані невирішеного господарського конфлікту.

Недостатньо захищеним є клієнт перед недобросовісним медіатором у випадку його входження в процедуру медіації з метою дізнатися конфіденційну інформацію про свого клієнта. Відповідальність за розголошення такої конфіденційної інформації є недостатньо чіткою.

Доволі неоднозначною є норма, встановлена ч.4 ст.6 Закону України «Про медіацію», згідно якої у разі пред'явлення стороною медіації вимог до медіатора щодо невиконання чи неналежного виконання ним умов договору про проведення медіації медіатор звільняється від обов'язку збереження конфіденційної інформації в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. З вищенаведеної норми не зрозуміло де саме знаходиться межа звільнення медіатора від обов'язку нерозголошення конфіденційної інформації, яка є допустимою для захисту його прав та інтересів.

Таким чином, довести вину медіатора в розголошенні конфіденційної інформації на практиці буде дуже складно. Таку вину медіатора

ймовірно можливо встановити в рамках кримінального провадження, але це може бути тривалий і зтяжний процес, який сторони медіації, що стала жертвою недобросовісного медіатора, не завжди під силу. Крім того, у випадку неналежного виконання медіатором своїх обов'язків клієнт, з яким у нього укладено договір про проведення медіації, перебуває під ризиком розголошення медіатором конфіденційної інформації, а тому може не наважитися звертатися за захистом свого порушеного права до правоохоронних органів.

Слід врахувати також те, що чинний закон про медіацію не встановлює жодних спеціальних вимог до особи, яка бажає стати медіатором. Відсутні вимоги щодо наявності у медіатора вищої юридичної чи іншої освіти, досвіду роботи тощо. Згідно ч.1 ст.9 Закону «Про медіацію» медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном.

Таким чином, будь-яка цивільно дієздатна особа може стати медіатором, при цьому, законодавець не встановив жодного вікового обмеження. Фактично особа, яка закінчила у 18 років загальноосвітню школу, може стати медіатором, не маючи жодного досвіду роботи в будь-якій галузі, пройшовши лише базову підготовку. Тому ймовірність потрапляння в майбутньому до числа медіаторів осіб, які є недостатньо компетентними є досить високою. Фактично, можна констатувати те, що законодавець самоусунувся від обов'язку встановлення будь-яких спеціальних вимог до особи, яка має намір стати медіатором, а зробив їх повністю диспозитивними. Натомість, сторони медіації та навчальні заклади, які сертифікують медіаторів, можуть встановлювати додаткові вимоги до особи медіатора (освіта, вік тощо).

Так, відповідно до статті 9 Закону України «Про медіацію»

сторони медіації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об'єднання можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо. Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони включають до своїх реєстрів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

Наочним прикладом цього є Наказ Міністерства юстиції України 28 листопада 2022 року №5298/5, яким затверджено Порядок проведення конкурсного відбору медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги [12]. Вищезгаданим порядком встановлено додаткову вимогу для медіаторів, які мають намір взяти участь у конкурсі. Цією вимогою є наявність у медіатора диплома про вищу освіту. На такому прикладі видно, як на практиці диспозитивним шляхом звужується коло медіаторів, які хоча і можуть мати сертифікат медіатора, проте, не маючи вищої освіти, не мають права брати участь у конкретних медіаційних процедурах.

Також вищезгаданим законом чітко не регламентовано, які саме документи мають надати медіатори, котрі навчалися за кордоном, щоб мати право працювати медіаторами в Україні. Це питання також потребує доопрацювання, в тому числі у співпраці з відповідними державними інституціями інших країн і вивчення їхнього досвіду.

Проте, незважаючи на вищевикладені вагомні недоліки, наявність профільного закону надає медіації не суб'єктивного теоретичного

змісту, який кожен може тлумачити на свій розсуд, а статусу змістовного законодавчо регламентованого процесу зі своїми стадіями та вимогами. Це обрамило медіацію процесуальними межами і структурувало саму процедуру її проведення.

Н.В. Степаненко в своїх наукових публікаціях вказує на те, що медіація є одним із визнаних у світовій практиці ефективних способів позасудового вирішення цивільних спорів. Як альтернативний спосіб врегулювання правових конфліктів він має низку переваг перед судовою процедурою, таких як: швидкість врегулювання спору, прийняття рішення самими сторонами конфлікту, що стимулює добровільне виконання угоди за результатами медіації, налагодження комунікації між сторонами тощо, а також розвантажує судову систему. У країнах, де медіація використовується досить широко, утвердилася думка, що вона є одним із способів, що забезпечують доступ до правосуддя [13].

Беззаперечною перевагою медіації є її більша гнучкість відносно судового процесу. В процедурі медіації доступне вільне обрання сторонами місця проведення медіації, можливість проведення медіації онлайн з будь-якої точки світу, довільний формат медіації, відсутність офіційних процедур, вільний вибір часу проведення медіації тощо. Ці переваги прослідковується на практиці. Зокрема, у першому півріччі 2022 року велика кількість судів на контрольованій українськими збройними силами територіях, але які піддавалися активним обстрілам (Київ, Харків, Одеса, Миколаїв, Чернігів, Суми), практично не працювали, або ж працювали в обмеженому режимі. Зазвичай, судовий розгляд з різних технічних причин не відбувався, а в справах оголошувалися тривалі перерви. Якщо б на той час в Україні медіація набула достатнього рівня розвитку, то вона могла б реально

допомогти бізнесу успішно вирішувати вже наявні в судах господарські спори. Адже, спрощені форми медіаційного процесу безперечно є більш доступними для реалізації в умовах воєнного стану, оскільки вони позбавлені бюрократичного формалізму. На жаль, на момент повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України, регламентована законом медіація фактично ще не запрацювала. Тому перебрати на себе частину вже існуючих господарських спорів із залів судових засідань медіація тоді не змогла.

Проте актуальність розширення сфери застосування процедури медіації не знизилася. На практиці склалася ситуація, коли велика кількість підприємців змінила своє місцезнаходження (є внутрішньо переміщеними особами) та перевела бізнес в інші регіони країни, куди вони переїхали зі своїми сім'ями (переважно в західні області країни), що ускладнило розгляд справ в судах за підсудністю. Тому, процесуально спрощений, порівняно з судовим, альтернативний формат вирішення господарських спорів залишається надзвичайно актуальним за відсутності у підприємців можливості фізично прибувати на засідання до суду чи дистанційно залучати адвокатів.

Слід констатувати, що незважаючи на введення з 24 лютого 2022 року на всій території країни воєнного стану і його неодноразову пролонгацію, на даний час на строк до 18 серпня 2023 року – суди повинні продовжувати працювати в звичному режимі. Згідно вищевказаного закону ведення воєнного стану не впливає на процес здійснення судочинства. Зокрема, відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється [14].

03.03.2022р. було ухвалено Закон № 2112-IX, яким викладено в новій редакції ч.7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» №1402- VIII від 02.06.2016р., згідно якого, судам дозволено під час воєнного стану змінювати територіальну підсудність судових справ шляхом їхньої передачі до іншого суду, що територіально є найближчим [15].

Тому реальний стан справ вказує на неможливість повноцінної роботи судів в умовах, що склалися. Слід врахувати те, що внаслідок військових дій частина приміщень судів була зруйнована або пошкоджена, знищена оргтехніка, архіви тощо. За таких умов гарантії проведення якісного судочинства залишаються недостатньо захищеними.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене можна констатувати, що медіація в Україні перебуває в процесі початкового розвитку. Перешкоди, завдані воєнним станом, повільно, але долаються, процес удосконалення законодавства про медіацію матиме продовження в найближчі роки, про що свідчить наявний суспільний запит на цю тему. Вітчизняні підприємці все більше пристосовуються до умов ведення бізнесу під час воєнного стану, і, відповідно, адаптуються до реалій у сфері врегулювання господарських спорів. В цьому плані наявність законного медіаційного процесу суттєво розширює спектр способів врегулювання конфліктів в бізнес-середовищі. В умовах воєнного стану спрощені відносно судових – медіаційні процедури мають вагомий перевагу і здатні швидко та ефективно вирішити

значну частину існуючих господарських спорів. Зважаючи на вищевикладене, навіть за таких складних обставин, медіація поступово займає належне їй важливе місце серед способів вирішення господарських спорів. Важливим завданням є ефективно впровадження державними інституціями спеціальних програм щодо висвітлення переваг медіації в умовах воєнного стану, зокрема за допомогою телебачення, радіо, газет, електронних видань та інших ЗМІ. Є успішні приклади таких заходів, зокрема програми щодо популяризації медіації ефективно реалізуються на практиці в Польщі та Чехії. Детальне висвітлення вищезгаданого питання здійснила в своїй науковій роботі Н.В. Степаненко [13].

Не менш важливим є завдання для вітчизняних правників-науковців щодо організації та проведення профільних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів стосовно переваг медіації як альтернативного способу вирішення господарських конфліктів в умовах воєнного стану. Учасниками цих заходів повинні бути також судді, адже процедури медіації можуть бути проведені на будь-якій стадії господарського спору, навіть якщо він вже перебуває на розгляді в суді. Окреслюючи вищевикладене, можна констатувати, що медіація в Україні підтвердила свою дієвість, вона наділена відповідним інструментарієм для вирішення господарських спорів, проте потребує масштабнішого висвітлення її переваг в умовах воєнного стану та системного законодавчого вдосконалення в найближчі роки.

Література:

1. Француз А.Й., Марина Ю.Ю. Моделі медіації та можливість їх наближення до правової системи України. *Legal Bulletin. University of Economics and Human Sciences in Warsaw. «KROK» University in Kyiv.* №6. 2022. С. 16-22 URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/320/289> (дата звернення: 06.10.2023)

2. Піддубний Д.І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. №3. 2022. С. 130-134. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2022/24.pdf (дата звернення: 06.10.2023).
3. Доляновська І.М. До питання створення реєстру медіаторів в Україні: теоретико-правовий аспект. *Legal Bulletin №7 University of Economics and Human Sciences in Warsaw*. «KROK» University in Kyiv. №7. 2023 URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/367/318> (дата звернення: 06.10.2023).
4. Григорчук М.В., Микитин Р.С. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарського спору. / *Збірка доповідей на The 8th International scientific and practical conference "Science and innovation of modern world"* (April 20-22, 2023) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2023. pp. 516-521. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/SCIENCE-AND-INNOVATION-OF-MODERN-WORLD-20-22.04.23.pdf> (дата звернення: 06.10.2023).
5. Григорчук М.В. Міжнародний і європейський досвід із застосування медіації як одного з інструментів вирішення корпоративних спорів. *Legal Bulletin. University of Economics and Human Sciences in Warsaw / «KROK» University in Kyiv*. №1. 2020. С. 58- 65. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/286/232> (дата звернення: 06.10.2023).
6. Закон України «Про медіацію» (Відомості Верховної Ради України (ВРУ). 2022. №7. ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 06.10.2023).
7. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/represija> (дата звернення: 06.10.2023).
8. Стратегія реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015р. № 276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення: 06.10.2023)
9. Сайт Національної асоціації медіаторів України. Розділ «Реєстр медіаторів - членів НАМУ». URL: <http://namu.com.ua/ua/members/?q=®ion=&spec=2&lang=> (дата звернення: 06.10.2023)
10. Платформа Mediation Help. Медіація в Україні. Розділ «Організації медіаторів». URL: <https://www.mediation-help.com/about-mediation/ukraine/> (дата звернення: 06.10.2023)
11. Іваниця А. Медіація як спосіб врегулювання правових спорів в умовах воєнного стану. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск №2. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/S2/s-2-2022-506-512.pdf> (дата звернення: 06.10.2023)
12. Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 02.12.2022р., № 402-аг «Про проведення конкурсного відбору медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги». URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/nakaz-402-ah-02122022.pdf> (дата звернення: 06.10.2023)
13. Степаненко Н.В. Європейські стандарти медіації в цивільно-правових спорах та їх упровадження в Польщі та Чехії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №3. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/32> (дата звернення: 06.10.2023)
14. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 28. ст.250) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 06.10.2023)
15. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII від 02.06.2016р. зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 06.10.2023)

References:

1. Frantsuz A.Yo., Maryna Yu.Yu. (2022) "Mediation models and the possibility of their approximation to the legal system of Ukraine", *Legal Bulletin University of Economics and Human Sciences in Warsaw / "KROK" University in Kyiv*, 2022, №. 6, pp. 16-22. Available at: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/320/289> (Accessed 06 October 2023)
2. Piddubnyj D.I. (2023) "Development of the institution of mediation in the conditions of martial law in Ukraine", *Juris Europensis Scientia*, 2022, №. 3, pp. 130-134. Available at: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2022/24.pdf (Accessed 06 October 2023)
3. Dolianovska I.M. (2023) "On the issue of creating a registry of mediators in Ukraine: theoretical and legal aspect", *Legal Bulletin University of Economics and Human Sciences in Warsaw / "KROK" University in Kyiv*, 2023, №.7, pp. 56-63. Available at: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/367/318> (Accessed 06 October 2023)
4. Hryhorchuk M.V. and Mykytyn R.S. (2023) "Mediation as an alternative way to resolve an economic dispute", *Zbirka dopovidej na Mizhnarodnij naukovij ta praktychnij konferentsii [The 8th International scientific and practical conference "Science and innovation of modern world"]*, Cognum Publishing House, London, United Kingdom, April 20-22, 2023, pp. 516-521. Available at: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/SCIENCE-AND-INNOVATION-OF-MODERN-WORLD-20-22.04.23.pdf> (Accessed 06 October 2023)

5. Hryhorchuk M.V. (2020) "International and European experience in the use of mediation as one of the tools for resolving corporate disputes", Legal Bulletin University of Economics and Human Sciences in Warsaw / "KROK" University in Kyiv, №. 1, 2020, pp. 58-65. Available at: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/286/232> (Accessed 06 October 2023)
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2022), The Law of Ukraine «On Mediation», Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VRU), 2022, №.7, p.51. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (Accessed 06 October 2023)
7. Akademichnyj tlumachnyj slovnyk ukrainskoi movy. Available at: <http://sum.in.ua/s/repesija> (Accessed 06 October 2023)
8. President of Ukraine (2015), Decree of the President of Ukraine «Strategy for reforming the court organization, judiciary and related legal institutions for 2015-2020», 20.05.2015, №. 276. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (Accessed 06 October 2023)
9. The official site of the National Association of Mediators of Ukraine, Section «Register of mediators - NAMU members». Available at: <http://namu.com.ua/ua/members/?q=®ion=&spec=2&lang=> (Accessed 06 October 2023)
10. Mediation Help platform. Mediation in Ukraine. Section «Organizations of mediators» (2023). Available at: <https://www.mediation-help.com/about-mediation/ukraine/> (Accessed 06 October 2023)
11. Ivanytsia A. (2022) «Mediation as a way of legal disputes resolution under martial law», Naukovyj visnyk DDUVS, 2022, №.2. Available at: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/S2/s-2-2022-506-512.pdf> (Accessed 06 October 2023)
12. Coordinating Center for the Provision of Legal Assistance, Order of the Coordinating Center for the Provision of Legal Assistance «On the Competitive Selection of Mediators Engaged by Centers for the Provision of Free Secondary Legal Assistance», 02.12.2022, №. 402-ag. Available at: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/nakaz-402-ah-02122022.pdf> (Accessed 06 October 2023)
13. Stepanenko N.V. (2021) «European standards of mediation in civil disputes and their implementation in Poland and the Czech Republic», Yurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal, 2021, №.3, pp.131-135. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/32> (Accessed 06 October 2023)
14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine «About the legal regime of martial law», Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VRU), 2015, №. 28, p.250. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Accessed 06 October 2023)
15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine «On the judiciary and the status of judges». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (Accessed 06 October 2023)

Стаття надійшла до друку 18.10.2023